

Over:
Nørholm. Foto: Birgitte Sigmundstad.

Under:
Fjæregrenitt Grimstad.
Foto: Birgitte Sigmundstad.

Grimstad, 14. juli 2021

Hei Janne,
i går var jeg på en ny Hamsun-utstilling i Grimstad. Utstillingen tar for seg rettsaken mot Hamsun og hans tid på Nørholm. Mannen har vært problematisk for byen. Ibsen har de gitt eget museum, hvor de har gjort mye ut av apotekerlærlingens gjøren og laden. «Hamsun i Grimstad» er en noe spinkel utstilling, men de har stolen han satt på da han ble dømt til å betale erstatning for sitt medlemskap i Nasjonal Samling (NS). De viser også nekrologen over Hitler, Hamsuns platespiller og en karakterutskrift til en av ungene hans. Mens vi stod der, kom det inn en eldre dame. «Jeg husker Hamsun», sa hun og lente seg fram. «Var han ikke litt nazist? Jeg jobbet på sykehuset i Grimstad der han var etter krigen. Han bodde i et av de husene der de plasserte de som det ikke feilet så mye.»

Krigens spor er overalt her. På et lokalt bruk-marked finner jeg kopi av en nazihjelm og et skrin laget av russiske krigsfanger. Du spurte om jeg var opptatt av Adolf Hitler, men det er jeg i grunnen ikke. Det er disse *historiene* som fascinerer meg. Hva som skjedde etterpå, og hvilke spor det har satt. Ut fra vinduet her ser jeg den såkalte Fjæregrenitten som ble hogget ut og skulle være et seiersmonument over Det tredje riket i Berlin. Slik gikk det ikke. Granitten ble i stedet brukt på Vesterveien i Arendal. I Grimstad er den også brukt til en minnestein for en familie i motstandsbevegelsen, og litt borte i veien, har noen brukt steinen til å holde søpla nede. Jeg har ikke sett filmen din ennå, men jeg husker godt bildene dine fra Mussolinis tennisbane. Ble så sjalu, og fikk sporenstreks lyst til å dra til Roma. Hvordan kom du over det?

Birgitte

Oslo, 25. juli 2021

Hallo Janne,
Stille. På Fretex finner jeg Friedrich Nietzsches *Slik talte Zarathustra*, utgitt av Kamban forlag i 1944. Omslaget er laget av Harald Damsleth. Jeg plukker den med meg. Hva er denne fascinasjonen for alt krigsrelatert? Jeg vokste opp med at de snakket om rettsoppgjøret hjemme. Bestefar, som var advokat, forsvarte flere NS-medlemmer etter krigen. En oldefar var selv medlem. Bestemor som var fra Fyresdal, kjente Quisling. Jeg tror hun var fascinert av kona hans, Maria. I en kiste fant vi masse utklipp om henne. Det dukker stadig opp ting. Et brev signert «XU» som truer med å likvidere bestefar, og *Germaneren*, avisa til Germanske SS Norge, i en kasse på loftet. Klemt inn mellom sidene i en bok, finner jeg «Kriegsfangenpost» sendt fra Sachsenhausen, der en venn av familien satt under krigen.

Bøkene jeg leste som ungdom, var Thorkild Hansens *Prosesen mot Hamsun* (1978), Herman Sachnowitz' *Det angår også deg* (1976) og Trygve

Brattlis *Fange i natt og tåke* (1980). Krigen har alltid interessert meg. I sommer har jeg lest Espen Søbyses nye bok *Hva vet historikerne*, om Marte Michelets mye omtalte publikasjon *Hva visste hjemmefronten?* (2018). Jeg har fulgt debatten siden seminaret samme år.¹ Det var helt fantastisk. Alle aktørene i en battle oppe på scenen. Kjønn og alder – alt spiller inn når historien skal skrives, gjenfortelles og formidles. Debatten lander også i en kryssild mellom de siste vitnene som forteller sine historier, og forsknings-sentrene og journalister, som har tatt over formidling av historien. Det er jo her kampen står, hvorvidt det er de som opplevde krigen som forteller hva som *egentlig* skjedde, eller om de har pyntet på fortellingen og utelatt noe.

Men så kommer barna. Hvilken rett har de til historien? Jeg arbeider stadig med tematikken. Jeg har truffet NS-barn² som lever og ånder for å forsvare sine foreldres valg under krigen. Og jeg treffer barn av heltene. De kjente og ukjente. Jeg snakket med Bente Børsum, datteren til motstandskvinnen Lise Børsum. Hun fortalte om en mor som både før, under og etter krigen viet sitt liv til å motarbeide urettferdighet. «Hun var ukonvensjonell», sier Bente, som reiser rundt og forteller om henne i sitt stykke *Min forestilling om mor*.³ Om sommeren ferierte de i en gammel båt tyskerne hadde brukt til landsetting av soldater. Nå kommer kvinnenes fortellinger fram. Interessant nok, brukte flere av dem etterkrigstiden på barneoppdragelse og tanker om læring. Både Nic Waal, Lise Børsum og Ingeborg Refling Hagen mente at man måtte skape trygghet for barn, om man skulle unngå at de kanskje ble fascistiske voksne. Refling Hagen så med egne øyne det Italia du har med i din film.

Hva var din inngang i dette? Er du krigsnerd? Jeg husker en artikkel om auksjoner og hva folk kjøpte av nazi-memorabilia på Finn.no. Hans Fredrik Dahl fortalte han hadde en bekjent som samlet på Josef Terboven – nazi-lederen under den norske okkupasjonen – sine tallerkener. Spørsmålet er vel hva denne fasinasjonen bunner i? Nå er det krigens ettertid som interesserer meg mest. Filmen min begynner og slutter med vitner. Først det ikoniske bildet der Donau legger fra kai 26. november 1942. I slutten av filmen viser jeg noen bilder fra en demonstrasjon der Mubarak Ahmed Taleb skulle sendes ut av landet i 2015. Broren var drept på Utøya, men da Utlendingsnemnda (UNE) mente at familien hadde løyet da de kom til landet, skulle alle ut. Det fikk internasjonal omtale, det var demonstrasjoner. De fikk til slutt bli. Det hjelper å si ifra.

Så hva tenker du? Dette skulle være en samtale mellom oss, men med deg på Svalbard, jeg her og halve *Billedkunst* på ferie i Danmark uten laptop, må vi jo bare improvisere. Om du vil sende meg noen ord eller bare vil lese noe inn, så kan vi jo jobbe med det. Det trenger heller ikke henge sammen. Jeg legger ved noen bilder. Vi er jo tross alt billedkunstnere.

Birgitte

